

OB IZIDU RIMLJANKE ALBERTA MORAVIE

Zdaj petdesetletni, v Rimu rojeni in v Rimu živeči Alberto Moravia (ali s pravim imenom Alberto Pincherle) je doma in na tujem najbolj brani italijanski pisatelj zadnjih petindvajsetih let in morda tudi eden najpomembnejših pisateljev sodobne Italije. Zaslovel je že s svojim prvim romanom *Brezbrizneži* (*Gli indifferenti*). Ob izidu tega dela leta 1929 je Moravii komaj dvaindvajset let, a kaže, da umetniki niso vselej toliko stari, kot stoji zapisano v matičnih knjigah. Večino dosedanjih pisateljevih del je izdal milanski založnik Bompiani. Le-ta se je pred nekaj leti tudi odločil za ponatis njegovih zbranih del. Odločitev je — glede na ustaljeni običaj, ki je domala postal pravilo, da zbrana dela izhajajo šele po smrti prizadetih pisateljev — morda malo nenavadna, saj upravičeno pričakujemo, da nam ima razmeroma mlad pisatelj še marsikaj povedati, a nam lajša pregled nad dosedanjo pisateljevo žetvijo. Zbrana je v osmih zajetnih knjigah, v katerih so: I. *Zgodbe* (*Racconti*), II. *Kratki romani* (*Romanzi brevi*), in sicer: *La mascherata*, *Agostino*, *La disubbidienza*, *L'Amore conjugale*), III. *Surrealistične in satirične zgodbe* (*Racconti surrealistici e satirici: L'epidemia, I sogni del pigro*), IV. *Brezbrizneži* (*Gli indifferenti*), V. *Rimljanka* (*La romana*), VI. *Konformist* (*Il conformista*), VII. *Rimske zgodbe* (*Raccont romani*), VIII. *Prezir* (*Il disprezzo*). V Bompianijevi zbirki iz nam neznanih razlogov ni ponatisnjen eden od zgodnjih pisateljevih romanov *Zgrešene ambicije* (*Le ambizioni sbagliate*), kot deveta knjiga pa je pred kratkim izšel najnovejši roman Alberta Moravie: *La ciociara*.

Glede zrelosti prvega daljšega teksta, *Brezbriznežev* namreč, morda ne bo odveč omeniti, da je pisatelj, ko mu je bilo komaj deset let, zbolel za kostno tuberkulozo in bil s kratkim presledkom enega leta in nekaj mesecev skoraj za pet let priklenjen na bolniško posteljo. Toda v dolgih dneh branja in premišljevanja niso zoreli v njem samo *Brezbrizneži*; njegova tedanja razmišljanja in doživetja bomo umetniško preoblikovana in dopolnjena s kasnejšimi izkušnjami našli v uspehi črtici *Bolnikova zima* (*L'inverno di un malato*) in v obeh krajših romanih — *Agostino* (izšel leta 1944) in *Nepokorščina* (*La disubbidienza*) iz leta 1948, v katerih mojstrsko opiše in analizira doživetja in krize mladostnikov v šoli življenja.

Če k štirim, v prejšnjem odstavku omenjenim naslovom, dodamo še roman *Prezir*, potlej smo, menim, našeli vse najboljše, kar je Moravia doslej napisal. (O zadnjem romanu *La ciociara* ne morem soditi, ker ga še ne poznam.) Toda bivša založba Slovenski knjižni zavod je dala na program, Cankarjeva založba, njena dedična po združitvi, pa je letos poleti izdala pisateljev roman *Rimljanka*. Dejal bi, da jima ne moremo priznati preveč srečne roke pri izbiri, a o tem nekaj besed kasneje. Zdaj naj kot kronist še zapišem, da je *Rimljanka* drugo, v slovenščino prevedeno daljše delo tega italijanskega pisatelja: prvi je izšel v izboru Osmih italijanskih novel pri mariborski založbi Obzorja njegov *Agostino*, krajše novele in črtice iz zbirk *Racconti romani* in *Epidemia* pa beremo včasih v *Tedenski tribuni* in morda še kje.

Ko je Moravia leta 1955 izdal svojo zbirko enajstih novel *Lepo življenje* (*La bella vita*), je italijanski kritik in literarni zgodovinar de Robertis takole ocenil dotedanje pisateljevo delo: »Branje njegovih knjig zapusti v nas zelo

močan vtis, a tudi neko neugodje, skoraj gnus, in avtor se prav nič ne potruži, da bi bil naš vtis drugačen. Pristavili bi lahko, da se avtor tudi v naslednjih dvajsetih letih ni trudil, da bi bil naš vtis drugačen. Njegovi junaki — sinovi bogatih in uglednih družin, vedno z eno nogo v ječi, z drugo v norišnici, ljudje sumljivih poklicev ali brez poklica, preračunljivi egoisti, prezgodaj dozoreli mladiči in stari pohotneži, pervertiranci in kurtizane, ženske, ki posvečajo prav toliko, če ne več časa ljubimcu kot možu in družini — ti in takšni njegovi junaki žive v zatohlem okolju meglenih izparin smradu, pokvarjenosti in morečega dolgočasja. Os, okoli katere se vrtil ta mračni in usmraten svet, je meso, pisatelj sam brezčutni, črnogledi kronist tega, v nikoli potešeno mesenost zaprtega sveta, njegova dela pa nekakšne klinične analize brez slehernega čustvenega komentarja.

Da pa bi nam bila njegova umetnost bolj všeč, potem bi si želeli, da bi bilo v zatohlem blodnjaku njegovega sveta vsaj eno okno odprto na sončno stran, želeli bi si več zraka, svetlobe. Zagovorniki umetnosti njegovega kova kajpak že ugovarjajo s sivobrado resnico o zrcalu in obrazu. Sicer je res, da ima pisatelj pravico (in tudi dolžnost) pisati, kakor se zdi njemu najbolj prav, a tudi bralec (in kritik, če hočete) ima pravico povedati, kaj misli o njegovem delu. Če govorimo o tem, da bi radi več zraka in svetlobe, nikakor nimamo v mislih, naj bo umetnik propagator mnogokje in mnogokdaj zapovedanega uradnega optimizma. Še daleč ne. Le tisto staro, včasih nekoliko preenostransko pojmovano resnico o zrcalu in obrazu, bi nekako dopolnili s Stendhalovo formulo o zrcalu, ki ga držimo nad cesto življenja in ki naj, če so na tej cesti luže, poleg le-teh ujame tudi odblesek v tem blatu ujetih sončnih žarkov.

Vse to so, kajpak, morda preosebne ali vsaj nesodobne želje. Toda priznamo cesarju, kar je cesarjevega. Moravia je sijajen stilist, mojstrsko zna orisati okolje in zaplesti zgodbo, s klinično točnostjo opisati značaje. V neblagih, komaj minulih časih mu ni zmanjkalo ne pisateljskega ne človeškega poguma, ne glede na nevšečne posledice, s katerimi mu ni bilo prizaneseno. Družbena kritika romana *Brezbrizneži* je sicer zgodnejšega datuma; v njej je pisatelj upodobil generacijo, ki je brezbrizno doživljala in neprizadeto opazovala krizo povojnega prevrednotenja, dejali bi celo, razvrednotenja vrednot. V romanu *Zgrešene ambicije* pa je pogumno, da se nam zdi komaj verjetno, razgalil gnilobo tedanje visoke družbe fašističnih hierarhov, kasneje pa je, malo bolj prikrito, a vendar takó, da so vsi, tudi najbolj omejeni, vedeli, kam meri, v alegorično satirični zgodbi *Epidemija* napadel sistem sam in njegov pogubni vpliv na miselnost ljudi in njihov čut poštenja.

Zadnja leta je pisatelj krenil na nova pota. Sivi, mračni realizem, ki je včasih bližji kroniki kot poeziji, zamenja težnja, pogledati na življenje, če že ne s sončne, vsaj z bolj vsakdanje strani. Za to smer so značilne prijetae črtice iz življenja rimskih predmestij, zbrane v knjigi *Rimske zgodbe*. To so drobne zgodbe o malih skrbeh, veselju in nevšečnostih rimskih preprostih ljudi, pisane s toplo človeško simpatijo, ki je doslej pri tem neprizadetem, do svojih junakov skoraj brezbriznem pisatelju, še nismo poznali.

Mojstrsko je napisano tudi naslednje pisateljevo delo *Prezir*, roman iz filmskega življenja. Junak romana je scenarist, ki piše scenarij o Odiseju, pa se mu pod vplivom avtosugestije in zaradi režiserjevih, čisto freudovskih razlag mita o dvajsetletni odsotnosti tega grškega junaka in njegovih od-

nosov z ženo Penelopo pomotijo odnosi z lastno ženo, ne glede na njeno zvestobo.

Pred tema dvema deloma pa je Moravia izdal dva romana: *Konformista* in *Rimljanke*. S prvim vobče ni uspel, drugi pa je doživel precej bučne reklame in tudi nekaj resnejših priznanj, ki pa so zadevale bolj posamezne strani v knjigi kot delo v celoti. Kaže, da je pisatelj pri pisanju *Konformista*, deloma pa tudi *Rimljanke*, omahoval. Morda je začutil potrebo, da v spremenjenih časih ubere drugačno pot, morda je spoznal enostranost svojega dotedanjega gledanja na življenje in to, kolikšne nevarnosti in pasti za umetniško prepričljivost se v takšnem gledanju skrivajo; na sredi poti — med staro šolo in izkušnjami in novim iskanjem — je dal dve nadvse zanimivi, a umetniško ne preveč prepričljivi deli. Celo značaja obeh glavnih junakov: Marcella v *Konformistu* in lepe kurtizane *Adriane* še zdaleč nista tako mojstrsko oblikovana in tako s cela urezana kot smo pri Moravii vajeni.

Trditev o ne preveč srečni roki pri izbiri prevoda je zdaj razumljivejša. Pri tem na stvari nič ne spremeni dejstvo, da je tudi pri nas izid tega dela spremljala ponekod precej cenena reklama in da je bilo slišati tudi nekaj izzivov na korajžo, kakor da bi bilo Moravio proti komu braniti zaradi očitka nemorale. Že samo neugodje in gnus, ki ju bralec čuti ob branju njegovih knjig, bi zadoščala kot dokaz, da Moravia kaže grdobijo zato, da bi se ljudem prignusila in da bi se je varovali. Pri tem je prav tako daleč od nemoralnega dopadenja estetov iz konca stoletja, kakor od polemičnega izzivanja nekaterih predstavnikov naturalistične šole. Zaradi težnje po moraliziranju, pričujoče v vseh njegovih delih, se ga je prijel celo vzdevek moralista. A vse to je manj važno, in sicer zato, ker od pisatelja noben pameten človek ne bo zahteval, naj ima v izobilju vseh krščanskih, bogoslovnih in kar je še drugih čednosti, pri nas kajpak še šentflorijanskih; od pisatelja že od Aristotela sem nihče ne terja nič drugega kot to, da dobro piše.

In ker je Moravia napisal nekaj del, ki bi ga Slovincem pravičnejša predstavila, zato naši pomisleki ob izidu *Rimljanke*.

Niko Košir

LIKOVNA UMETNOST

II. MEDNARODNA GRAFIČNA RAZSTAVA V LJUBLJANI

Marsikatera skeptična misel je spremljala rojstvo prve Mednarodne grafične razstave v Ljubljani. Ali smo dovolj sposobni, da prevzamemo in do kraja izvedemo organizacijo tako zahtevne prireditve, ali se bodo umetniki odzvali našemu vabilu, ko sploh ne vedo, kje leži Ljubljana, ki se kot umetnostno središče do sedaj še ni proslavila, in dalje, ali bomo vzdržali finančna bremena, ki jih prinašajo podobne razstave, ali bomo potem, ko se nam in če se nam posreči prva razstava, imeli še dovolj moči, da nadaljujemo, in še mnoge podobne misli so morali potlačiti v sebi celo tisti, ki so bili od vsega začetka odločno »za«, razen seveda kroničnih optimistov, ki zaprek ne vidijo.